

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Koncepce přirozeného stavu v novověké filozofii

Adriana Frouzová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Koncepce přirozeného stavu v novověké filozofii

Adriana Frouzová

Vedoucí práce:

PhDr. Daniel Špelda, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Chtěla bych velice poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce za snahu, podporu, trpělivost a hlavně cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	6
1. Přirozený stav člověka v historickém kontextu.....	8
1.1 Antická filozofie	8
1.2 Středověk	11
1.3 Novověk.....	12
2. Thomas Hobbes	15
2.1 Život	15
2.2 Přirozenost člověka.....	16
2.3 Společenská smlouva	19
3. John Locke	22
3.1 Život	22
3.2 Přirozenost člověka.....	23
3.3 Společenská smlouva	25
4. Jean Jacques Rousseau	28
4.1 Život	28
4.2 Přirozenost člověka.....	29
4.3 Společenská smlouva	32
Závěr.....	35
Seznam použité literatury.....	37
Resumé.....	39

Úvod

Jak je již zřejmé z názvu, tato práce pojednává o přirozeném stavu. Je zaměřena na tři přední představitele sociální a politické filozofie z období novověku, kterými jsou Thomas Hobbes, John Locke a Jean-Jacques Rousseau. Tito filozofové věnovali tomuto tématu velkou pozornost v systémech svých filozofií. Jejich teorie jsou zde jednotlivě vysvětleny, rozebrány a zdůvodněny.

Cílem práce je vysvětlit vztahy jednotlivých teorií přirozeného stavu každého z nich v návaznosti na jejich teorie společenské smlouvy. Snahou bylo vytvořit ucelený přehled, na jehož základě je v závěru provedena komparace. V této práci byl kladen důraz na to, aby bylo zřejmé, v čem se jednotliví autoři liší, a co je naopak spojuje. Z metodologického hlediska je práce založena na analýze historických pramenů za použití relevantní sekundární literatury, zejména české, ale v některých kapitolách i anglické.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, jež jsou dále členěny na podkapitoly. V první kapitole je popsán přirozený stav v historickém kontextu. Každá jednotlivá podkapitola je věnována jinému období a jsou v ní uvedeni nejvýznamnější filozofové a jejich teorie a díla, která se touto problematikou zabývají. Tato kapitola mapuje koncepcie přirozeného stavu od antiky do novověku. Následující tři kapitoly jsou si koncepčně velice podobné. Jsou složeny ze tří základních částí, které jsou věnované jednotlivým tématům, která jsou v každé kapitole identická. První z těchto částí je podkapitola věnovaná stručnému popisu životů autorů, která má za úkol umožnit čtenářům pochopit, z jakých poměrů autoři pocházejí, co je v jejich životě a tvorbě ovlivnilo, a jak a kde svůj život prožili. Následující dvě podkapitoly jsou pak klíčovými, k uchopení celé problematiky. Jedna z nich nese název „Lidská přirozenost“, druhá „Společenská smlouva“.

K vypracování této práce byla použita, jak primární literatura, tak sekundární. Z primární literatury jsou zde použita díla zmíněných autorů, která se věnují sociálně-politické filozofii. Jedná se o díla *Leviathan aneb látka, forma a moc státu církevního a politického* a dílo *O občanu* od Thomase Hobbesa. Dále pak dílo Johna Locka *Druhé pojednání o vládě*, a v neposlední řadě díla Jeana-Jacquesa Rousseaua *Rozprava o původu nerovností mezi lidmi* a *O společenské smlouvě*. V kapitolách, věnujících se

životům filozofů, byla použita zejména anglicky psaná díla z kolekce Cambridge Companion věnované všem třem autorům a kniha Wolfganga Röda *Novověká filozofie I. a II.* V první kapitole jsem čerpala hlavně ze sborníku *Pojetí člověka v dějinách a současnosti*, který je zaměřen na období od antiky po renesanci a z knihy Stanislava Starka *Filozofie člověka v historickém kontextu*. Bylo zde použito i dílo od Soni Dorotíkové *Filozofické kořeny právního myšlení*. Důležitým zdrojem byla také kniha Quentina Skinnera *O státě*, ze které bylo čerpáno v částech věnovaných Thomasovi Hobbesovi i Johnu Lockovi. Celá práce je pak doplněna poznatky ze zmíněných knih od Wolfganga Röda a jiných. Všechna díla jsou pak vypsána v seznamu literatury, který je přiložen na konci této práce.

1. Přirozený stav člověka v historickém kontextu

Tento pojem stál již na počátcích filozofického myšlení. Nelze pochybovat, že již řecká filozofie, jak v archaickém období, tak v době logizace mýtu věnovala velkou pozornost pojmu přírody či přirozenosti.¹ Myšlenka lidské přirozenosti je tedy zakořeněna v počátcích racionálního uvažování o člověku a světu. Už v době řecké logizace to znamenalo, že přirozenému a nikým nestvořenému řádu kosmu podléhají lidé stejně jako bozi. Přirozený řád kosmu byl pro Řeky zdrojem tzv. věčného přirozeného práva, které k lidské přirozenosti bezesporu patří, a mají na něj nárok všichni lidé bez rozdílů. Přirozený stav člověka se tak ve filozofii objevuje od jejich počátků. Fundamentálním pojmem se však stal až v období osvícenců. Ti stavěli své teorie o přirozeném stavu na kritice teologických výkladů vzniku člověka. Věnovali se otázkám smysluplnosti náboženství a hlavně tomu, jak chápat lidskou přirozenost.² V této kapitole bude popsán vývoj ideje přirozeného stavu člověka v dějinném kontextu. Dále zde budou popsány teorie přirozeného stavu u nejvýznamnějších filozofů věnujících se tomuto tématu.

1.1 Antická filozofie

Mezi antické myslitele věnující se otázce přirozeného stavu a společenské smlouvy můžeme zařadit např. sofisty, Démokrita, Epikúra či Lucretia. Ty všechny spojuje myšlenka, že lidé žili v přirozeném stavu, který nebyl politicky organizovaný. Jedinci byli neustále vystaveni nejistotě a ohrožení, což je vedlo k ustanovení práva a zákonů, tedy žití v politicky organizovaném společenství.³

Mezi první, kteří zdůrazňovali lidskou osobnost a podstatu vůbec, můžeme tedy zařadit sofisty. Z tohoto období se nám dochovalo několik zlomků textů, kde nacházíme zmínku o přirozeném stavu a následném ustanovení práva. Lidský život je zde popisován jako neuspořádaný a zvířecí. Lidé se chtěli vymanit z této situace. Snažili

---

¹ Úvod. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 5-7.

² Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 81-84.

³ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 34.

se zabránit zjevnému páchání násilných činů pomocí přijetí zákonů, aby všem vládlo stejné právo. Řešením z této situace se stala hrozba potrestání od bohů. Tak vzniklo společenství, kde lidé nepáchali tyto činy zjevně, ale potají. Člověk se vyčlenil z pout přírody vynalezením zákona, ale nově byl utlačován pomocí strachu z bohů. Tento zlomek textu je pasáží ze satirické hry Sisyfos, která byla nejdříve připisována Kritiovi, ale dnes je za autora považován Euripides.⁴

V období sofistů poklesl zájem o zkoumání přírody a pozornost přešla k člověku. Hlavním předmětem jejich zájmu se staly společenské jevy, což je vedlo ke snaze pochopit pojmy, jako je morálka, právo či stát. Tyto pojmy se jim jevily jako proměnlivé a organizované vazby vedoucí k zájmu silnějších. Nakonec došli k negativním závěrům ohledně těchto pojmů. Popírají pozitivní morálku i právo, které spatřují jako lidský vynález, jehož účelem je proti přírodě zajistit převahu slabých nad silnými. Silný člověk by se podle nich měl řídit tím, co je pro jeho prospěch, tedy řídit se svojí přirozeností. Sofisté byli přesvědčeni, že silný člověk je hodný toho, aby měl více, než slabý. V tom mu však bránily zákony. Řešení této situace nalézali v "přirozené" regulaci, kterou bylo přirozené právo. To bylo v harmonii s vesmírem a se zákonitostmi přírody. Přirozený řád měl mít přednost před zákony jako společenskými zvyklostmi.⁵

Nejen sofistické texty obsahují zmínky o přirozeném stavu. Např. Démokrita a Epikúra spojuje myšlenka lidské nesoběstačnosti, která se projevuje ať už jako slabost člověka ubránit se před nebezpečnými šelmami či jinými lidmi, nebo v nesoběstačnosti obstarat si potravu. Řešením je i zde vystoupení z přirozeného stavu a založení společenství.⁶ V Démokritově kosmologii nacházíme jakési zrcadlo, kde člověk může nazírat svou přirozenost.⁷

Mezi výčet těchto filozofů bychom mohli zařadit mnoho jiných (např. Sokrata, Platona a další), kteří alespoň trochu přispěli k určení podstaty přirozenosti člověka a přirozeného stavu. Avšak za nejvýznamnějšího filozofa, který se pokusil definovat

---

⁴ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 34.

⁵ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 18-25.

⁶ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 35.

⁷ Karfík, F. Polidštění světa a zbožštění člověka v antické filozofii. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 23.

tento stav a snažil se zdůvodnit jeho obecnou platnost, je považován Aristoteles.⁸ Aristoteles zaměřil svoji pozornost na přirozené žití člověka v obci. Přirozený stav člověka spatřoval v mohoucnosti, která se uskutečňuje pomocí umění, kdy se každý jedinec liší, a to podle toho, jak je schopný a dovedný. Lidská mohoucnost znamená schopnost žít v obci, tedy stát se jejím obyvatelem. V díle *Politika* popisuje člověka jako živočicha, jehož přirozeností je žít v obci, snažit se o zachování její existence a fungování. Podle Aristotela člověk v první řadě usiluje o zachování života. Až po té, aby byl jeho život dobrý. Obec zde zajišťuje podmínky jak pro zachování života, tak pro to, aby byl život dobrý. Dobrý život je smyslem nejen pro každého člověka, ale i pro obec. Cílem společenství či obce je společné dobro, které není chápáno biologicky, ale politicky. Člověk má možnost žít dobrý život na rozdíl od jiných živočichů díky tomu, že má dar řeči. Pomocí řeči se lidé mohou domluvit, mohou spolu žít a tvořit společenství.⁹ Člověk je tedy bytostí, která nemůže žít samostatně, mimo obec. Mezi oběma stranami je tedy životní pouto, které je spojuje. Aristoteles nazývá člověka "zoon politikón", politický živočich nebo společenský tvor, čímž se snaží vysvětlit tato pouta.¹⁰ Člověk jako společenský tvor touží po soužití, je mu tedy předurčen politický a státní život. Ten, kdo po tom netouží, je buď Bůh, nebo zvíře.¹¹ Podle Aristotela mají lidé ve své podstatě účast na političnu, jehož úroveň je závislá na osobních kvalitách a výchově jednotlivce. V případě obce hovoří o existenci na základě přirozenosti člověka, a určenosti na základě výsledků dohod mezi lidmi.¹² Přirozený stav má v jeho očích společenský charakter.¹³

S jeho koncepcí přirozeného stavu souvisí také snaha o hledání přirozeného práva. Tvrdí, že přirozené právo má původ přímo v lidské přirozenosti, jelikož je zakotveno v lidské povaze. Tato přirozenost je nezávislá na vůli člověka, a je výrazem božství v nás. V lidské duši se pak odráží tato božská a nekonečná inteligence, která se jeví jako ctnost.¹⁴ Tyto ctnosti se v životě člověka projevují např. tím, že jedná čestně

---

⁸ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 84.

⁹ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 29-30.

¹⁰ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 84.

¹¹ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 47.

¹² Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 33.

¹³ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 85.

¹⁴ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 45.

a spravedlivě. Je to totiž jednající bytost, která čelí nárokům životních situací a je si vědoma správnosti svého jednání.¹⁵

1.2 Středověk

Zatímco antický člověk byl součástí přírody, ve středověkém křesťanském myšlení ztrácí svoji nezávislost a nastupuje podřízenost vůči Bohu. Dochází k podceňování lidského života v pozemské podobě. Klíčovým se stává život posmrtný, věčný. Veškeré filozofické úvahy v tomto období se snaží sladit víru a filozofický výklad člověka. Jde o spojení víry s rozumem. Východiskem je „člověk jako tvor boží“, kdy Bůh je stvořitel člověka, který má od Boha život jen vypůjčen. Hlavním principem pozemského života byla láska k ostatním lidem, a především k Bohu.¹⁶

Počátky středověku jsou založeny na lidském vědomí a roli víry v něm. Scholastika je období reprezentující nové středověké filozofické myšlení, jež se snaží o výklad světa a místa člověka v něm. Nejvýznamnějším představitelem tohoto období je Tomáš Akvinský. V jeho podání je člověk popsán na základě tehdejších přírodních znalostí, ale především na základě křesťanského učení. Víra je základním činitelem pro pochopení Boha. Dává smysl lidskému životu a lidské existenci. Na rozdíl od Augustina však Tomáš neuznává striktní předurčenost Bohem, ale přenechává člověku možnost rozhodnout se, zda bude činit dobro či zlo.¹⁷

Akvinský jako Aristotelův následník zaměřil svoji pozornost i na otázky společenské. Domníval se, stejně jako on, že člověk má společenskou povahu. Vznik státu je tedy podmíněný přirozeností člověka. Tvrdí, že člověk v přirozeném stavu není vybaven pro život v přírodě. Je tedy nucen žít ve společnosti. Člověka popisuje jako málo osrstěného, bez k obraně potřebných zubů, rohů či pazourů, a také bez rychlých nohou k útěku. Jeho předností je však rozum, jímž se řídí. S jeho pomocí a prací rukou si může člověk zajistit prostředky obživy, ale i tak to nestačí. „*Právě proto existuje stát, aby byly dostatečně opatřeny věci, nezbytné k lidskému životu.*“¹⁸ Na základě toho tvrdí, že život jedince je naprosto přirozeně spjat s životem ve společnosti. Život

---

¹⁵ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 85.

¹⁶ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 77.

¹⁷ Stark, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 22.

¹⁸ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 89.

ve společnosti je tak jeho přirozeností. Lidská přirozenost se mu jeví jako sociální a politická. Tato cesta je pro něj jediná, díky které může člověk dosáhnout konečného cíle, kterým je přiblížit se bohu.¹⁹ „Člověk, chce-li se stát dokonalým a přiblížit se Bohu, musí žít v organizované společnosti – ve státě“.²⁰ Z přirozenosti rozdílných lidí vyplývá potřeba řízení. Stát je instituce zřízená Bohem za tímto účelem.²¹ Lidé vytvářejí stát proto, aby zajišťoval dobro a blahobyt. Ten má právo vydávat zákony opatřené sankcí a možnost použít veškeré prostředky potřebné k zajištění a udržení své existence.²²

1.3 Novověk

Podle novověkých filozofů je člověk nerozlučitelně spjat s přírodou, jejíž je součástí, a materiálním světem. Člověk přírodu dokonce převažuje svým rozumem, který mu umožňuje jí rozumět a postupně ovládat.²³ Díky rozumu mají lidé také možnost dosáhnout společenských změn. Prostředkem pro tyto změny se stává věda. Díky vědeckému poznání mohou lidé objasnit podstatu přirozeného řádu celého kosmu, ale i příčiny sociálních nedostatků společenského řádu. Osvícenci začali uvažovat o tom, na jakých rozumem zdůvodnitelných sociálních a politických základech by měla být uspořádaná spravedlivá společnost. Snažili se odstranit veškerá privilegia církve a šlechty, všechny formy nespravedlivého sociálního, politického a duchovního útlačku. V pojmech jako je „přírodní podstata člověka“, „přírodní stav“, „přírodní zákony“, ale hlavně „přirozený stav“ jsou obsažena východiska jejich uvažování.²⁴

Hugo Grotius, je jeden z těch, kteří se věnovali přirozenému stavu člověka. Jeho právní filozofie je silně ovlivněna filozofií antickou. Přejímá Aristotelovu myšlenku, že člověk je svou přirozeností určen ke společenskému životu. Grotius tento lidský společenský pud nazývá „appetitus socialis“. Díky němu se lidé odlišují od zvířat. Člověk si je tedy vědom, co soužití podporuje, a co je s ním v rozporu. Sklon k soužití

---

¹⁹ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 88-89.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 67.

²² Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 89.

²³ Stark, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 31.

²⁴ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 85-86.

se Grotiovi jeví jako pramen přirozeného práva, protože spočívá v samotné přirozenosti člověka. Vede ho k pokojnému soužití, které se shoduje s požadavky rozumu.²⁵

Thomas Hobbes navazuje na Grotiuse, tedy i Aristotela, v otázce přirozeného stavu lidské společnosti. Podobně jako oni, se i on snažil prozkoumat přirozenost člověka. Hobbese můžeme považovat za jednoho z nejvýznamnějších představitelů teorie přirozeného stavu a společenské smlouvy, který nepochybně ovlivnil celý věk osvícenství. Nesouhlasí s nimi však v názoru, že člověk má ve své přirozenosti soužití s jinými lidmi. Podle něho člověk není tvor společenský, nehledá soužití, ale vládu.²⁶ Lidé pociťují přirozený stav jako nepříjemný, neboť jsou všichni v neustálém nepřátelství („Člověk člověku vlkem, „Válka všech proti všem“).

Této problematice se nejvíce věnoval v dílech *De Cive* (O občanu), dále pak v díle *Leviathan*.²⁷ Toto dílo psal poznamenán svými prožitky z občanské války, v níž spatřoval teror a zlo rodící se v anarchii. Snažil se zde zdůraznit důležitost moci a autority panovníků.²⁸ V obou těchto dílech nacházíme Hobbesův výklad základních všeobecných lidských vlastností, které mnozí lidé v jeho podání považovali za nepříznivé a pochmurné. Jevilo se jim jako negativní, zdůrazňující špatné a nepřátelské stránky lidské přirozenosti.²⁹

Jiný anglický filozof John Locke nahlíží na otázku přirozeného stavu odlišným způsobem než Hobbes. Jeho tvorba byla také ovlivněna vlastní politickou zkušeností, kterou uplatnil v díle *Dvě pojednání o vládě*.³⁰ *První pojednání o vládě* vzniklo jako polemika s dílem Sira Roberta Filmera, *Patriarcha*. V tomto díle je zastáváno božské právo pro vládu krále, takže se podobá spíše teologickému traktátu, který se netěšil takové pozornosti čtenářů. Tu si získala až druhá část, kterou je *Druhé pojednání o vládě*.³¹ Locke zde usiluje o ucelené podání o nauce o státu a společnosti, které je založeno na rozumu a spravedlnosti.³²

---

²⁵ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 103.

²⁶ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 106 -107.

²⁷ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*, s. 36.

²⁸ Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filozofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 223.

²⁹ Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

³⁰ Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*, s. 125-126

³¹ Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filozofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 225.

³² Coreth, E. Schöndorf, H. *Filozofie 17. a 18. století*, s. 125-126

Je jedním z těch, kteří velice přispěli k dalšímu rozpracování teorie přirozeného stavu. Změnil svým pohledem uvažování o člověku a jeho určenosti. V jeho podání se již přirozený stav nejeví jako „válka všech proti všem“, ale jako „zlatý věk lidstva“.³³ Válka všech proti všem, mohla skončit zotročením jedním druhého, ale Locke nevidí v tomto stavu důvod, aby se zotročování vůbec dělo.³⁴

Otázka přirozeného stavu se stala hlavním tématem i v dílech J. J. Rousseau *O společenské smlouvě* a *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Rousseau čekal, že kniha *O původu nerovnosti mezi lidmi* bude mít velký ohlas veřejnosti, který se nakonec nekonal. I přes to se stalo toto dílo jednou z nejvýznamnějších koncepcí své doby.³⁵ O díle *O společenské smlouvě* je možno říci, že vzbudilo obrovský rozruch zejména mezi vládci tehdejší Francie, jelikož bylo práno jako útok jak na ně, tak na samotné principy společenského uspořádání. Na Rousseaua byl poté vydán zatykač.³⁶

Rousseau, podobně jako Locke, nahlíží na přirozený stav jako „ztracený zlatý věk lidstva“. Rousseau přináší nový pohled na člověka a společnost. Celé jeho dílo má hlavní motiv, jímž je problém nerovnosti mezi lidmi ve společnosti a hledání cesty k jeho vyřešení. Vychází z toho, že člověk kdysi žil v přirozeném stavu. V tomto stavu byl svobodný a od přírody dobrý. Všichni lidé si byli navzájem rovni. Lidská přirozenost vedla člověka k životu v mravnosti. Pro vztah mezi lidmi byl určující soucit a řízení se přírodními zákony.³⁷

---

³³ Stark, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*, s. 33.

³⁴ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 112.

³⁵ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 112.

³⁶ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 39.

³⁷ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 131.

2. Thomas Hobbes

2.1 Život

Thomas Hobbes byl předčasně narozen 15. dubna 1588, ve Westportu v Anglii. Narodil se na malé farnosti, která leží na severozápadní straně malého města Melmesbury, v oblasti severního Wiltshiru. Byl synem faráře z malé sousední farnosti, která byla jednou z nejhudších v této oblasti. Jeho otec nevedl moc dobrý život, často to vypadalo, že strávil více času v pivnici, než v kostele. Zbytek Hobbesových příbuzných si dobře vydělával jako výrobci oděvů.³⁸

I přes svůj chudý původ se Thomas dostal na Oxfordskou univerzitu. Za to mohl být vděčný dvěma osobám. Jednou z nich byl jeho strýc, který mu studium platil. Druhou byl jeho mladý duchovní a učitel Robert Latimeron, který ho naučil velice dobře latinsky a řecky. Hobbes odešel studovat na Oxford mezi třináctým a čtrnáctým rokem jeho života.³⁹ Vůči univerzitě zastával kritický postoj. Jelikož neměl v úmyslu, aby jeho kariéra pokračovala v kostele, ani na univerzitě, rozhodl se ukončit studium po dosažení bakalářského titulu.⁴⁰

Rezignoval tedy na akademickou dráhu a začal pracovat jako soukromý učitel synů ve vlivných rodinách. Jeho prvním žákem se stal William Cavendish, který byl jen o pár let mladší než on.⁴¹ Hobbes s ním hodně cestoval, pobýval s ním několik let ve Francii a Itálii. Zjistil zde, že jeho filozofické vzdělání z Oxfordu není ve vyšších společenských kruzích bráno vážně. Rozhodl se tedy dále se vzdělávat, tentokrát studiem klasických jazyků, a později i matematiky. Na těchto cestách také potkal mnoho významných osobností, které ho v jeho tvorbě ovlivnily. Mezi ně patří např.: Galileo, Descartes.⁴²

Díky Cavendishovi se Hobbes také seznámil s Francisem Baconem, pro kterého pracoval jako sekretář a dostal se blíže k politickému dění, což jeho myšlení velice ovlivnilo.⁴³ Zapletl se do sporů, které vznikly mezi parlamentem a vládou, přiklonil se

---

³⁸ Malcolm, N. A summary biography of Hobbes. In: *The Cambridge companion to Hobbes*, s. 14-15.

³⁹ Tamtéž, s. 16.

⁴⁰ Tamtéž, s. 17.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 220.

⁴³ Malcolm, N. A summary biography of Hobbes. In: *The Cambridge companion to Hobbes*, s.

na stranu krále. Zanedlouho se pak stal vychovatelem Karla II. ve Francii. Vydal svoje nejvýznamnější dílo Leviathan. Tímto dílem si ve společnosti udělal mnoho nepřátel, zejména na straně církve. On však kritiku snášel velice dobře, a poslední léta svého života prožil v klidu.⁴⁴

2.2 Přirozenost člověka

Hobbes nepatřil mezi filozofy, kteří psali v akademickém prostředí, a snažili se přesvědčit jeden druhého. Žil v neustále rozděleném prostředí, které prošlo občanskou válkou, ve které se mohlo kdykoliv ocitnout znovu. Fascinovala ho rozvíjející se věda a materialistické názory Galileiho.⁴⁵ Z celého jeho díla je zřejmý vliv přírodních věd a jejich racionalismu na jeho sociálně-politické myšlenky.⁴⁶ Snažil se poskytnout metafyzický základ politickým institucím a upustit od nahodilostí historie, což mu umožňovalo přehlédnout prvky lidské společnosti, tak jak se musí jevit v každé době. Byl monarchistou a nekompromisním empirikem.⁴⁷ Patřil mezi čelní představitele teorie společenské smlouvy, kde se nechal inspirovat Epikurovým atomismem. Na této hédonistické myšlence rozvíjel svoji teorii státu jako umělého výtvoru, na rozdíl od Aristotela, pro kterého je stát založený na lidské přirozenosti.⁴⁸

V Hobbesově teorii se lidská přirozenost samozřejmě také objevuje, ale v protikladném pojetí. Jeho koncepce sice tvrdí, že lidé vlivem přirozenosti vyhledávají styk jeden s druhým, např. děti nebo nemocní, kteří jsou závislí na pomoci ostatních. To se však neděje na základě altruistických tendencí, ale lidského egoismu, který je pro lidskou přirozenost dle Hobbesa základní charakteristickou vlastností. Dále také tvrdí, že občanské společenství není jen styk mezi lidmi, ale svazek, ve kterém je zapotřebí záruk a smluv. Tedy člověk se nestává bytostí politickou ze své přirozenosti, ale díky uzavření smlouvy.⁴⁹ Lidská přirozenost nás nutí, abychom nespolečně pracovali, proto je zde nutný další faktor, který by nás k tomu donutil.⁵⁰

---

⁴⁴ Valeš, L. *Dějiny politických teorií*, s. 127 -128.

⁴⁵ Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

⁴⁶ Dorotíková, S. *Filozofické kořeny právního myšlení*, s. 90.

⁴⁷ Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 222.

⁴⁸ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky pro renesanci*, s. 35.

⁴⁹ Havlíček, A. Člověk jako bytost přírodní a umělá. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky pro renesanci*, s. 36.

⁵⁰ Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

V následujících odstavcích bude popsána přirozenost člověka a z ní vyplývající důvody k uzavření smluv. Hobbes věnoval této otázce většinu svého zájmu. Snažil se zjistit, proč lidé mají tak velké problémy se spolužitím, proč proti sobě lidé bojují a proč chtějí žít, nebo žijí v míru.⁵¹ Jak již bylo řečeno výše, k ustanovení společnosti je dle Hobbese zapotřebí záruk a smluv, jejichž význam je některým lidem (dětem, nevzdělaným) neznámý. Na základě tohoto poznatku tvrdí, že lidé, kteří neznají tyto pojmy, jež utváří společnost, do ní nemohou vstoupit. Připouští, že každý z nás se narodí jako dítě, není tedy žádný člověk od narození uzpůsobený pro společnost. Přirozeností není člověk uzpůsobován pro život ve společnosti, ale výchovou ano.⁵²

Když se hlouběji zkoumají příčiny lidského sdružování, zjistí se to, že tomu není tak proto, že by to bez lidské přirozenosti nešlo. Hobbes dochází k závěrům, že lidé vyhledávají jeden druhého z jiných důvodů. Dychtí především po dosažení cti a prospěchu. Po lidech samotných až potom. Hobbes ve svém díle uvádí, že „*každé dobrovolné sdružování lidí se uskutečňuje buď ze vzájemné potřeby, nebo ze snahy získat slávu: lidé si hledí ze vzájemného styku odnést nějakou výhodu nebo ono EUDOKIMEIN, ocenění a úctu společníků.*“⁵³ Prospěch a sláva tedy pojí společnost dohromady. Není to láska k bližnímu, nýbrž sebeláska.⁵⁴

Ve vztazích mezi lidmi, založených na prospěchu a slávě, pak vznikají konflikty, které jsou dle Hobbese založené na egoistické povaze každého člověka. Tyto konflikty pak nazývá onou „válkou všech proti všem“, která vzniká v přirozeném stavu, kde člověk žije v prostředí, kde neexistuje jakékoliv právo. Každý jednotlivec je považován za konkurenta pro druhého, všichni se zde snaží ovládnout své potenciální konkurenty a získat nad nimi absolutní moc.⁵⁵ Tato honba za slávou, bohatstvím, úctou či mocí ovládnout jiné nemůže vytvořit trvalou ani početnou společnost. Kdyby totiž po těchto věcech toužil každý, neměl by je nikdo. Některé příjemnosti sice mohou být dosaženy vzájemnou pomocí a společenstvím, avšak jednodušeji to jde ovládnutím druhých.⁵⁶ „*Z toho můžeme soudit, že velké a trvalé společnosti mají svůj původ nikoliv v dobré*

---

⁵¹ Missner, M. *Hobbes*, s. 5-10.

⁵² Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 134.

⁵³ Tamtéž, s. 136.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 245.

⁵⁶ Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 137.

vůli lidí, nýbrž ve strachu jednoho před druhým“.⁵⁷ Tento strach částečně spočívá v přirozené rovnosti lidí a částečně v zájmu ubližovat si.⁵⁸

Dle Hobbesa jsou si lidé od přírody rovnocenní, jak ve schopnostech těla, tak ve schopnostech mysli. Říká, že se nemůžeme nechat zmýlit, pokud se nám některý člověk očividně jeví tělesně silnější nebo duševně bystřejší. V této teorii platí, že pokud shrneme všechno dohromady, není rozdíl mezi lidmi natolik zřetelný, aby se jeden mohl cítit ve výhodě před druhým.⁵⁹ V otázce tělesné síly Hobbes zastává názor, že „*má i ten nejslabší dosti sil, aby zabil nejsilnějšího buď tajnými intrikami, nebo ve spojení s jinými, kdo jsou ve stejném nebezpečí jako on sám.*“.⁶⁰ A pokud jde o schopnosti mysli, zde Hobbes vidí ještě větší rovnost. Často se toto lidem zdá nemožné, ale v této teorii si lidé domýšlivě myslí, že jsou moudřejší než všichni ostatní. Taková už je prý lidská přirozenost.⁶¹

Z této rovnosti schopností vzniká nedůvěra. Ta je založena na přirozeném sklonu ubližovat si, který je vlastní všem lidem. Nejčastěji se sklon ubližovat si rodí z příčiny zájmu lidí o téže věci, které nejdou společně užívat, ani nějak rozdělit. Platí zde pravidlo silnějšího. O tom, kdo je silnější, se většinou rozhoduje v boji. Všichni touží po tom, co je dobré, a snaží se vyhnout věcem zlým. Zejména největšímu přirozenému zlu, kterým je smrt. Tuto přirozenou chtivost nemůžeme nikomu vytýkat, protože uprostřed tolika nebezpečí to ani jinak dělat nelze. Není tedy nesmyslné, pokud někdo vynaloží co největší úsilí k ochraně svého těla a údů, jenž se snaží chránit a zachovat od bolesti či smrti. Je to rozumné a všichni to vidí jako spravedlivé. Je to něco, co bylo uděláno právem. V Hobbesově teorii je bráno chránění života a údů jako první přirozené právo pro každého. Toto právo nám také dává možnost užívat všech prostředků a dělat vše, co je nutné k zachování sama sebe. „*Příroda nám dala každému právo na všechno*“.⁶² Sám posuzuji, jestli je mé chování nutné či nikoliv.⁶³

Lidé mají přirozený sklon vzájemně se napadat, ješitně se oceňovat a udržovat mezi sebou boj. To, že v přirozeném stavu nepanuje mír, je spojeno s neomezenými

---

⁵⁷ Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 137.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 87.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 87.

⁶² Hobbes, T. *Výbor z díla*, s. 139.

⁶³ Tamtéž, s. 138-139.

žádostmi, rovností lidí a absencí zákonů a vlastnictví. V přirozeném stavu vládne konkurence, nedůvěra a touha po moci. Přirozeným právem, které je v tomto stavu platné, je neomezená svoboda na svoji sebezáchovu, jelikož v neustálém ohrožování všech si nemůže být nikdo jistý zachováním své existence.⁶⁴ Hobbes k tomuto výčtu dále přičítá právo všech na všechno, podle něž je spravedlivé útočit jeden na druhého. Závěrem je podřizování a zaujatost všech proti všem. Není se tedy čemu divit, když Hobbes přirozený stav popisuje jako válku všech proti všem.⁶⁵ Jelikož existence v tomto stavu byla nejistá, Hobbes považuje za rozumné odstranit tyto podmínky bytí. Je si však vědom, že přirozenost člověka změnit nelze. Dle něj se musí změnit způsob, jakým jsou posuzovány prostředky k sebezáchově, a to lze jedině tím, že se vzdáme přirozeného práva a předáme je instituci nadřazené jednotlivcům. Tato instituce pak převezme zodpovědnost za posuzování prostředků za jednotlivce, a pod možností uložení sankcí bude zajišťovat lidskou existenci. Tento akt je přechodem ze stavu přirozeného do stavu právního.⁶⁶

2.3 Společenská smlouva

V předchozí kapitole byl popsán Hobbesův hypotetický stav, který nazývá stavem přirozeným, a který se dle něho vyznačuje absencí všech práv, kromě práva přirozeného.⁶⁷ Životní poměry, které příroda lidem nastolila, jsou takového druhu, že lidé žijí odděleně od ostatních, ve stavu osamělosti, kde je každý nepřítelem každého.⁶⁸ Hobbes si je vědom, že přirozená práva, lidské vášně, neschopnost porozumět druhým a nedostatek zdrojů vede lidi ke konfliktům a válce. Zastává názor, že od přírody člověk není mírumilovný, ale má rozum, který mu radí, jak skoncovat s tímto nepříznivým stavem.⁶⁹

Rozum lidem pomáhá dosáhnout míru. Lidé jsou si díky němu vědomi, že pokud chtějí opustit přirozený stav, musí uzavřít vzájemnou dohodu, kde se vzdají svých přirozených práv. V rámci této dohody se lidé vzdávají také nekonečných bojů všech

---

⁶⁴ Coreth, E, Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 111.

⁶⁵ Coreth, E, Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 141.

⁶⁶ Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 244-245.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Skinner, Q. *O státě*, s. 76.

⁶⁹ Missner, M. *Hobbes*, s. 54.

proti všem. Vytvářejí morální zákony zakazující zabít jeden druhého a okrádat se. Lidé jsou si prý vědomi, že pokud chtějí skoncovat tento hrozný život, kde mají neustále strach o svoji existenci, musejí se vzdát svých přirozených práv. Dle Hobbese je tento akt nazýván realizací přirozeného zákona. Je to stav, kdy rozum hovoří k lidem, že k dosažení míru musí všichni lidé dodržovat toto vzdání se přirozených práv každý sám za sebe.⁷⁰

Hobbes vidí příčinu toho, že lidé zavádějí taková omezení, a vzdávají se svojí svobody a panování nad jinými, i když je to pro ně přirozené v tom, že vlastní sebezáchova a vidina spokojenějšího života je pro ně důležitější. Jak zde bylo již řečeno, člověk se do přirozeného stavu, kde všichni bojují proti všem, dostal díky přirozeným vášním, které nemohou být ovládnuty jinak, než viditelnou mocí, která by je pomocí strachu z trestu přinutila k dodržování úmluv a zákonů.⁷¹ „*Úmluvy bez meče jsou pouhá slova a nemají žádnou sílu, aby člověka zajistily.*“⁷², říká Hobbes.

K tomu, aby vznikla tato úmluva, musí dojít k dohodě mezi každým jednotlivým členem davu. V podstatě jde o to, aby se každý dohodl s každým, že některá konkrétní osoba, kterou může být buď jednotlivec, nebo shromáždění, bude hovořit a jednat jejich jménem.⁷³ Tak se tedy vytváří všeobecná suverénní moc, založená na základě smlouvy všech se všemi. Každý jednotlivec, s výjimkou vlastníků suverenity se zaváže, že už dál nebude nárokovat své přirozené právo, které předá právě vlastníkovu suverénní mocí.⁷⁴ „*Autorizuji a vzdávám se svého práva na sevládu ve prospěch tohoto člověka nebo tohoto shromáždění pod podmínkou, že se ty stejným způsobem vzdáš svého práva v jeho prospěch a autorizuješ veškeré jeho jednání.*“⁷⁵

Dle Hobbese to znamená, že lidé musí počítat s tím, že zvolený vládce má v této situaci moc nad čímkoliv, a lidé jsou „vlastníky“ čehokoliv, co tato osoba řekne nebo učiní. Zvolený panovník získává pravomoc hovořit a jednat za jednotlivce a jejich jménem. Všichni se tedy musí ztotožnit s jeho slovy a skutky tak, jako by byly jejich vlastní. Dále se prý lidé začali sjednocovat tím, že byli podřízeni zákonu a měli jedinou určující vůli, kterou byl suverénní zastupitel, jehož moc platila pro všechny stejně.

---

⁷⁰ Missner, M. *Hobbes*, s. 54.

⁷¹ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 117.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Skinner, Q. *O státě*, s. 79

⁷⁴ Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 245.

⁷⁵ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 120.

Hobbes tvrdí, že v této situaci lidé již nebyli odloučeni jeden od druhého, ale začali se projevovat jako jedna osoba.⁷⁶ „*Dav lidí se stává jednou osobou, když je zastupován jedním člověkem, nebo jednou osobou, a děje-li se tak se souhlasem každého z toho davu zvlášť, neboť to je jednota zástupce, nikoli jednota zastupovaných, která činí osobu jednou osobou.*“⁷⁷

Tak prý vzniká stát, kterým je množství lidí sjednocených v jednu osobu. Společenskou smlouvou se tedy jednotlivci seskupují v organizovanou jednotu, kde přenechávají veškerou moc, kterou měli v přirozeném stavu, do rukou nejvyššího vládního orgánu. To dělají naprosto neodvolatelně a bezpodmínečně. Podle Hobbesova názoru vznik společenské smlouvy vede ke vzniku státu, ale i společnosti zároveň. Společenská smlouva se tak skládá ze dvou částí. První je „smlouva o vytvoření společnosti, dále pak „smlouva o vytvoření moci – státu“. Obě smlouvy jsou však Hobbesem popisovány jako jeden akt.⁷⁸

Jeho definice státu zní: „*jedna osoba, kterou vzájemnými úvahami jednoho s druhým, prohlásilo za autora svých činů velké množství a to za tím účelem, aby použila sílu a prostředky jich všech, jak považuje za vhodné pro jejich mír a společnou obranu.*“⁷⁹. Dále zdůrazňuje, že stát se liší od vládců a ovládaných. Dává mu vlastní jméno, a svoji práci nazývá jako „zrození onoho velkého LEVIATHANA“.⁸⁰

Hobbes se domníval, že svojí teorií společenské smlouvy zdůvodnil nutnost absolutní vlády, neboť ta jediná může zaručit lidskou existenci. Zastával názor, že rozdělení moci mezi instituce státu vede k občanské válce, čímž by nebyl dosažen cíl, kterým je zachování existence, ale lidé by se tak navrátili zpět k přirozenému stavu, ve kterém panuje válka všech proti všem. Ustanovení suveréna je tak jediný možný způsob, jak založit pevný a silný stát, který Hobbes nazýval také politické těleso.⁸¹

---

⁷⁶ Skinner, Q. *O státě*, s. 79-80.

⁷⁷ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 115.

⁷⁸ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 108.

⁷⁹ Hobbes, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*, s. 120-121.

⁸⁰ Skinner, Q. *O státě*, s. 81.

⁸¹ Röd, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, s. 245-246.

3. John Locke

3.1 Život

John Locke se narodil 28. srpna 1632, v malé vesnici nedaleko Bristolu. Jeho rodina byla šlechtického původu. Jeho otec, John Locke starší, vlastnil několik domů a pozemků v okolí, a přivydělával si také jako advokát. Dále bojoval v občanské válce na straně parlamentu.⁸²

Lockovo studium začalo ve Westminsteru, což byla jedna z nejprestižnějších škol v Anglii. Zde se soustředil na studium starověkých jazyků. Mezi ně patřily zejména latina a řečtina, Locke však vynikal zejména v hebrejštině, což ho řadilo mezi nejlepší studenty. Pro svoje dobré výsledky byl vybrán pro studium na Oxfordské univerzitě. Stejně tak jako Hobbes, před čtyřiceti lety před ním.⁸³ Po studiích si nebyl jistý, kterým směrem by se jeho kariéra měla dále ubírat. Měl možnost si vybrat z několika možností. Mohl se stát právníkem, a následovat tak svého otce, nebo knězem, a uvažoval také o medicíně. Jeho kroky nakonec vedly k medicíně, která jej dovedla až k přírodní filozofii. Po čase se vrátil zpět na Oxford, kde ke svým zájmům přidával ještě chemii a fyziku.⁸⁴

To bylo v době, kdy zemřel Cromwell, a s ním i nejistá politická situace. Locke s potěšením do čela státu přivítal Karla II. Zanedlouho se Locke setkal s někým, kdo ovlivnil zbytek jeho života. Tímto člověkem byl Authory Ashley Cooper, poté známý jako Lord Ashley ze Shaftesbury. Locke kvůli němu opouští Oxford a stává se členem jeho domácnosti v Londýně, kde zůstává po dobu dalších osmi let.⁸⁵

V jeho rodině zastával mnoho činností. Byl vychovatelem, rádcem i domácím lékařem. Po několika letech se opět vrátil ke studiu na Oxfordu a odjel do Francie. Po návratu se opět vrátil k Shaftesburymu, který se stal součástí politického konfliktu. Ten se týkal samozřejmě i Locka, jelikož s ním byl politicky spjat. Tento konflikt vznikl mezi protestanty a katolíky, kdy Shaftesbury s Lockem stáli na straně protestantů a nakonec byli nuceni uprchnout ze země. Cílem jejich útěku se stalo Holandsko, kde

---

⁸² Milton, J. R. Locke's life and times. In: *The Cambridge companion to Locke*, s. 5-23.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

krátce po příjezdu Shaftesbury umírá. Locke se vrátil do Anglie až po dosazení Viléma Oranžského na trůn. V Anglii, na venkovském sídle jednoho z jeho známých, pak v klidu prožil poslední léta svého života.⁸⁶

3.2 Přírozenost člověka

Locke se stejně jako Hobbes zabýval kategoriemi, týkajícími se přirozeného stavu, přirozeného zákona, společenské smlouvy a lidských práv. Jeho názory jsou však většinou stavěny jako protiklad k Hobbesově filozofickému systému. Podle Locka přirozený stav není stavem válečným, tak jako tomu je u Hobbesa. On chápe tento stav jako „zlatý věk lidstva“, ve kterém nejsou státní zákony a lidé respektují jeden druhého.⁸⁷

Ten kdo chce správně porozumět Lockově teorii přirozeného stavu, musí v první řadě uvážit, v jakém stavu jsou všichni lidé od své přirozenosti. Základní charakteristické rysy tohoto stavu daného lidem od jejich přirozenosti dobře popisuje věta: *„Je to stav dokonalé svobody řídit svá jednání a nakládat se svým majetkem a se svými osobami, jak považují za vhodné, v mezích přirozeného zákona, aniž žádají povolení nebo závisí na vůli kohokoli jiného.“*⁸⁸

Dále Locke tento stav popisuje jako stav rovnosti, ve kterém nemá nikdo více práva nebo moci, jelikož veškerá moc a pravomoc je vzájemná. *„Není nic zřejmější, než že tvorové téhož druhu a téhož stupně, bez rozdílu zrození ke všem týmž výhodám přírody a užívání týchž schopností, mají být také mezi sebou rovni...“*⁸⁹ Tato rovnost prý tvoří podstatu závazku jednotlivých lidí ke vzájemné lásce. Zde je zřejmý rozdíl mezi Lockem a Hobbesem, kdy Locke je názoru, že lidskou povinností je neméně milovat druhé než sebe sama. Každý si přeje být milován, a proto je jeho povinností chovat k druhému stejnou náklonnost. Jelikož není jiného důvodu, proč by jiní lidé měli projevovat někomu větší míru lásky, než se dostává jim samotným.⁹⁰

Svoboda a rovnost prý v přirozeném stavu zaručují, že člověk nemá nad sebou žádného jednotlivce. Neznamená to však, že to je stav naprosté libovůle, jak se může

---

⁸⁶ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 34-35.

⁸⁷ Ricken, F. Věčné hledání v přirozenosti člověka. In: *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky pro renesanci*, s. 9-10.

⁸⁸ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 30.

⁸⁹ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 30-31.

⁹⁰ Tamtéž.

na první pohled jevit. Člověk nemá svobodu v tom, aby mohl zahubit sám sebe, nebo jinou bytost.⁹¹ V přirozeném stavu totiž platí přirozený zákon, podle kterého se lidé mají řídit. Tento zákon je rozum, který každého stejnou měrou zavazuje a učí, že jsou si všichni rovni a jeden druhého nemá poškozovat na jeho zdraví, svobodě a majetku.⁹² Locke tento nepsaný zákon, který nacházíme v lidské mysli, popisuje jako jasný a pochopitelný všem rozumným tvorům. Přirozený zákon nezbavuje člověka svobody, naopak ji zachovává a rozšiřuje.⁹³ „*A aby všichni lidé mohli být zdržováni od toho, aby napadali práva druhých a aby byl zachováván zákon přirozený, který chce mír a zachování všeho lidstva, je provádění zákona přirozeného v tomto stavu vloženo do rukou každého člověka.*“⁹⁴ Každý člověk tak má ve svých rukou soudcovskou moc, kterou zabezpečuje přirozené právo, které lidem přikazuje žít v míru. To znamená, že pokud někdo nedodrží přirozené zákony, narušuje tak přirozené společenské vazby.⁹⁵ Každý má tedy právo na to, aby potrestal toho, kdo zákon porušuje. Pachatel totiž narušuje vzájemnou bezpečnost, o kterou přirozený zákon pečuje. Porušení zákona Locke považuje za prohlášení, že pachatel se neřídí stejnými pravidly (rozumem a slušností) jako ostatní. Toto prohlášení je pro lidi signál, že jim pachatel vyhlašuje válku. Z tohoto důvodu Locke přisuzuje každému člověku práva, aby potrestal pachatele těchto přestupků, všichni se stávají vykonavateli přirozeného zákona.⁹⁶

Zde nastává problém, kdy z lidí se stávají soudci ve vlastních věcech. Ve vzniklých sporech je v přirozeném stavu postrádán objektivní soudce. Jelikož i v Lockově teorii jsou lidé egoističtí a sobečtí, nezajímají se tedy o záležitosti druhých., nechávají se strhávat svými zájmy, vášněmi a pomstychtivostí. V přirozeném stavu tak chyběla moc, která by spravedlivě potrestala porušení přirozeného zákona. „*Výsledkem toho pak tu je, že v přirozeném stavu trvá válečný stav.*“⁹⁷ Jelikož nebyla žádná autorita, sebemenší rozepře nebo problém mohly rozpoutat válečný stav. To se stává hlavním důvodem, proč se lidé vzdali přirozeného práva a vytvořili společenství. Stát se stal povinným zajistit život, svobodu a majetek každému člověku,

---

⁹¹ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 10-32.

⁹² Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 10-32.

⁹³ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 11.

⁹⁴ Tamtéž, s. 32.

⁹⁵ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 71.

⁹⁶ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 10.

⁹⁷ Tamtéž, s. 12.

protože tyto tři věci jsou jeho základním právem. Locke je označuje společným pojmem – vlastnictví.⁹⁸

3.3 Společenská smlouva

Locke se ve své teorii společenské smlouvy, stejně jako Hobbes v té své, snaží vysvětlit, z jakých důvodů lidé zakládají stát. Jejich teorie se však liší, jelikož každý vychází z jiného přirozeného stavu.⁹⁹ Locke popisuje, že v přirozeném stavu byla jakási prvotní dohoda, která však nepřinesla lidem mnoho výhod, jelikož nebyla uzavřena se suverénní mocí.¹⁰⁰ Přirozený stav byl tedy plný nejistot, které se projevovaly v nedostatku bezpečnosti a nemožnosti využívat svá práva naplno. Locke dochází k závěru, že lidé opouštějí přirozený stav z těchto důvodů a také hlavně pro to, že v něm není zajištěn pevný a známý zákon, známý a nestranný soudce a moc, která by zajišťovala, že rozsudek tohoto soudce je správný, a také by tento rozsudek náležitě vykonala. Jako další důvod, který Locke také uvádí, je to, že lidé chtějí zachovat své vlastnictví. Přirozený stav tedy opouští seskupováním se v občanskou společnost - stát, kterému se společně podrobují na základě společenské smlouvy. Locke popisuje společenskou smlouvu jako výtvar umělý, jehož nejdůležitějším prvkem je to, že je založen na dlouhodobé dohodě.¹⁰¹

Přirozený stav může skončit jen tehdy, pokud je smlouva založena na dohodě, každého jednotlivce, že vstoupí do jednoho společenství a vytvoří jedno politické těleso. Nelze totiž lidem, kteří jsou v přirozeném stavu svobodni a navzájem si rovni nutit, aby se podřídili politické vládě bez jejich svolení.¹⁰² Souhlas každého jednotlivce je zde tedy rozhodující, avšak Locke připouští, že je skoro nemožný, ať už z důvodu nepřítomnosti některých jednotlivců na veřejném shromáždění nebo rozmanitostí mínění a rozporu zájmů. Lidé se tedy svým souhlasem pro utvoření jednoho politického tělesa zavazují, že se podřizují rozhodnutí většiny.¹⁰³ „*Neboť když nějaký počet lidí utvořil se souhlasem každého jednotlivce společenství, tím učinil ono společenství*

⁹⁸ Coreth, E, Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 126.

⁹⁹ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 71.

¹⁰⁰ Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 228.

¹⁰¹ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 114.

¹⁰² Tamtéž, s. 115.

¹⁰³ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 87.

jedním tělesem s mocí jednat jako jedno těleso, což se děje pouze vůlí a rozhodnutím většiny. ¹⁰⁴

V Lockově teorii platí, že když se společenství dobrovolně podrobuje určité moci, a jeho členové se stávají součástí občanské vlády, neznamená to, jako u Hobbese, že musejí odevzdat svá základní práva, a zejména ne práva na svobodu a svrchovanost. Tato práva se přenášejí a svěřují do rukou známého a nestranného soudce, jehož úkolem je, aby je pro lidi zajišťoval lépe, než to dělali oni sami. Vládní aparát tedy neznamená nic víc, než spojenou moc všech členů společnosti, protože se k jejímu zřízení sami zavazují.¹⁰⁵ Svoboda, kterou měl člověk v přirozeném stavu, a je v Lockově teorii podmínkou pro sebezáchovu, se uzavřením společenské smlouvy neztrácí, je pouze upravena. Člověk ve státním stavu je tedy svobodný ve všech věcech a nezávislý na veškeré moci, které nejsou upraveny pomocí společenské smlouvy. Pozitivní právní řád, který upravuje lidskou svobodu, vznikl z důvodu, aby chránil jednotlivce, před těmi, kteří omezovali svobody, jistoty a majetek jiných porušováním přirozeného práva.¹⁰⁶

V této společenské smlouvě jsou však také vytyčené určité meze, které státní aparát nebo panovník nemůže porušit. Pokud je však poruší, má národ, který se nevzdal své svrchovanosti uzavřením společenské smlouvy právo na to, aby smlouvu vypověděl a odvolal stávající moc.¹⁰⁷ Locke ve svém díle dále uvádí, že pokud národ *„položil-li trvání své legislativy meze a učinil-li tuto nejvyšší moc v některé osobě nebo shromáždění toliko dočasnou nebo jinak, když chybami těch, kdo jsou u moci; propadla, vrací se po jejím promarnění vládci nebo při ukončení stanovené lhůty k společnosti a lid má právo jednat jako svrchovaný a pokračovat v legislativě sám nebo zřídit novou formu nebo pod starou formou ji vložit do nových rukou, jak pokládá za dobré*“¹⁰⁸.

Vytvořením společenství pomocí společenské smlouvy se lidé nemuseli vzdávat své prvotní přirozené svobody, jako u Hobbese. Vzdali se pouze své přirozené výkonné moci ve prospěch všech. Společenství, jako celek, pak mělo právo vytvářet právní

---

¹⁰⁴ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 89.

¹⁰⁵ Skinner, Q. *O státě*, s. 40.

¹⁰⁶ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 72.

¹⁰⁷ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 174.

¹⁰⁸ Locke, J. *Druhé pojednání o vládě*, s. 174-175.

normy, které byly ku prospěchu obecného blaha a provádět rozhodnutí v případech, jež neměly jasné řešení. Locke tedy moc společnosti rozdělil na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní. Tímto rozdělením zastává naprosto opačný názor na organizaci moci ve státě, než Hobbes, který zastával moc absolutní. Locke podotýká, že tam, kde není moc rozdělena, panuje přirozený stav. Dle něj nemůže být státní moc absolutní, protože závisí na těch, kteří ji společenskou smlouvou ustanovili, a protože má sloužit všeobecnému blahu. Absolutní monarchie je tak z Lockova pohledu pokračováním prvotního stavu.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 72-73.

4. Jean Jacques Rousseau

4.1 Život

J. J. Rousseau se narodil 28. června 1712 v Ženevě. Jeho matka zemřela hned po porodu, což se velice podepsalo na jeho povaze. Byl velice citlivý a sebelítostivý. Na jeho výchovu zbyl jeho otec.¹¹⁰ Chyběla mu pevná ruka, která by jej donutila ke vzdělání. Měl se vyučit notářem nebo rytcem, místo toho však opustil rodnou Ženevu. Stal se tulákem a po čase se usadil v Savojsku.¹¹¹

Zde se setkal se ženou, paní de Warens, která významně ovlivnila jeho život. Nejprve byla jeho ochránkyní, později i milenkou. S její pomocí získal vzdělání, které mu chybělo, a odcestoval do Turína, kde konvertoval k Římské církvi. Po návratu na její sídlo se dále vzdělával a věnoval se již dříve rozepsaným pracím. V roce 1740, kdy byl již velice vzdělaný, začal pracovat jako soukromý učitel v Lyonu a věnovat se hudbě, kterou si chtěl také přivydělávat.¹¹²

Seznámil se zde s pařížskými filozofy, kteří jej velice ovlivnili. Netrvalo dlouho a Rousseau se do Paříže přestěhoval. Pokoušel se zde o literární tvorbu, která nebyla moc úspěšná.¹¹³ Dočasně také pracoval v Benátkách, jako tajemník francouzského velvyslance, ale nevydržel zde dlouho, protože mezi nimi došlo ke konfliktu. Po návratu do Paříže se velice změnil jeho osobní život, potkal matku svých pěti dětí, všechny však nakonec skončily v sirotčinci. Což je možno označit za velký paradox, jelikož jedno z nejznámějších Rousseauových děl je o výchově. Začalo se mu dařit jako skladateli, napsal dvě významné opery. O hudbě také sepsal několik děl a články do encyklopedie. Navázal tak kontakt s významným autorem encyklopedií Denisem Diderotem a jeho příznivci.¹¹⁴

Zlomovým bodem v jeho životě bylo, když se dostal k tématu zadanému Akademií v Dijonu, jež ovlivnilo jeho tvorbu, až do konce jeho života. Naskytla se mu možnost vyjádřit svůj názor na téma „*zda obnova věd a umění přispěla k očištění*

---

¹¹⁰ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 483.

¹¹¹ Riley, P. Introduction: Life and Works of Jean-Jacques Rousseau. In: *The Cambridge companion to Rousseau*, s. 2-7.

¹¹² Riley, P. Introduction: Life and Works of Jean-Jacques Rousseau. In: *The Cambridge companion to Rousseau*, s. 2-7.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484.

*mravní*¹¹⁵. Okamžitě si byl vědom, že na tuto otázku musí odpovědět záporně. Probudila se v něm inspirace a díky dílu, které napsal, vyhrál cenu Akademie. To celé se opakovalo ještě jednou, kdy zadaným tématem bylo „*co je původem nerovnosti mezi lidmi a zda je ospravedlněná přirozeným zákonem*“¹¹⁶. Myšlenky týkající se této otázky ho vedly k napsání dvou hlavních děl, ze kterých je v této práci čerpáno. Prvním jsou „*Rozpravy*“, druhým „*O společenské smlouvě*“.¹¹⁷ Jeho kritika věd a společnosti v těchto dílech všechny překvapila a pobouřila. Rousseau se však i přes veškeré kritiky díky těmto dílům stal slavným, získal cenu akademie. Je možné, že jeho kritické postoje, za které byl následně vnímán jako buřič, který byl nepohodlný pro soudobou společnost, byly způsobeny jeho vážnou nemocí, kdy mu lékaři nedávali mnoho času na dožití.¹¹⁸

Na sklonku života potkal Davida Huma, který se stal jeho spřízněnou duší. Byl jím pozván do Anglie, kam nakonec Rousseau odcestoval, ale jeho pobyt tam netrval dlouho, protože jeho nemoc se zhoršovala a začal se u něho rozvíjet stihomam. Vrátil se do Francie a toulal se po různých městech, kde většinou vystupoval pod pseudonymy. V posledních letech života se věnoval psaní divadelních her, botanice, hudbě a především dílu, ve kterém se chtěl ospravedlnit. To bylo vydáno až po jeho smrti. Zemřel roku 1778.¹¹⁹

4.2 Přirozenost člověka

J. J. Rousseau byl filozofem, který se zabýval mnoha různými problémy. Jeho filozofie se dotýká otázek státu, práva i náboženství. Byl také významným pedagogem, věnoval se hudbě a poezii. Ve všech jeho dílech je možno nalézt určitý emociální postoj, jímž vyjadřoval důležitost vnitřních pocitů před teoretickým rozumem. Jeho teorie přirozeného stavu vychází zejména z názorů dvou filozofů, Thomase Hobbesa a Johna Locka. Do jejich teorií však vnesl svůj názor na rozum a cit, čímž se od nich

---

¹¹⁵ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 484

¹¹⁶ Tamtéž, s. 484- 485.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Valeš, L. *Dějiny politických teorií*, s. 158-160.

¹¹⁹ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 485- 486.

odlišoval. Jeho postoje se celkově odlišují od ostatních osvícenců, proto je také Rousseau označován za „připravovatele protiosvícenství“.¹²⁰

Ústředním motivem jeho děl se stal problém nerovnosti mezi lidmi, především společenské. Za hlavní zdroj této nerovnosti považoval společenský vývoj, na němž se velkou měrou podílela zahálka a přepych. Z těch se pak zrodila majetková nerovnost.¹²¹ Podle Rousseaua se člověk do tohoto stavu nerovnosti a útrap dostal vlastním přičiněním, když opustil život, který lidem byl určen přírodou.¹²² Veškerým pokrokem a přizpůsobováním se novým znalostem se lidé v civilizované společnosti vzdalovali od primitivního stavu, který byl podle Rousseaua pro člověka ideální. V přirozeném stavu byl člověk nezávislý na jiném člověku a majetku, všichni si byli rovni a žili v mravní neporušenosti. Podle něho bylo třeba se k tomuto stavu navrátit.¹²³

Již v úvodu knihy „Rozpravy“ Rousseau uvádí, že není snadným úkolem rozpoznat, co je na současné lidské přirozenosti původní, a co ne. „*Podobně jako sochu Glaukovu znetvořil čas, moře a bouřky tak, že se podobala více dravému zvířeti než bohu, byla i lidská duše poškozena v lůně společnosti tisícerými a stále se opakujícími příčinami, tím, že přijala množství znalostí a omylů, že změnami těla i stálými otřesy vášní změnila, abychom tak řekli, svůj vzhled tolik, že ji téměř nemůže poznat.*“¹²⁴ Rozhodl se tedy pro to, zkoumat přirozený stav lidí od jeho počátků až po zárodky společnosti.¹²⁵

Dle Rousseaua je lidská duše od přirozenosti spjata se dvěma zásadami staršími než rozum: „*jedna nás nutí zajímat se o svůj blahobyt a své zachování, druhá nám vnuká přirozený odpor, když vidíme hynout nebo trpět kteroukoliv citlivou bytost, především své bližní.*“¹²⁶ Rousseau zastává názor, že sebeláska je původní lidskou vášní, je tedy součástí lidské přirozenosti. Z této původní vášně, kterou považuje za dobrou, jsou odvozeny jiné vášně, mezi ně patří i soucit, který u Rousseaua mezi ostatními zastává první místo a v jeho teorii hraje významnou roli.¹²⁷ Tvrdí, že: „*Je tedy jisté, že soucit je cit přirozený, který tím, že v každém jednotlivci*

---

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 7-29.

¹²² Tamtéž, s. 29.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 49- 50.

¹²⁶ Tamtéž, s. 53.

¹²⁷ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 489.

obsahuje lásku k sobě, přispívá k uchování celého druhu... v přirozeném stavu soucit nahrazuje zákony...“¹²⁸ Lidem tak prý nejsou ukládány povinnosti vůči druhým. Lidé totiž ze své přirozenosti nezpůsobí zlo druhému člověku, aniž by nešlo o případ sebeobranu. Soudí, že lidé neubližují jeden druhému díky tomu, že jsou bytostí citlivou více, než rozumovou.¹²⁹ Lidská oduševnělost se ukazuje i díky pocitu, že má člověk možnost svobodně se rozhodovat, svobodně jednat. V tomto stavu je totiž svobodným činitelem.¹³⁰

V „*Rozpravách*“ je mnoho příkladů, jak lidé žili v prostých podmínkách, bez potřeby vzájemných závazků a potřeby vlastnit něco jiného, než co bylo nutné k zajištění životně důležitých potřeb. Postupem času, a poučen zkušeností se však člověk ocital na vyšším stupni vývoje. Lidé se v tomto stavu lišili jen po stránce tělesné, kterou Rousseau nazýval také přirozenou. Tyto rozdíly byly tvořeny přírodou, a je možno do nich zahrnout např.: věk, zdraví, vlastnosti.¹³¹ Až díky mnohým příležitostem vytvořených společným zájmem se u lidí zvyšovala touha po blahobytu. Lidé se začali sdružovat, začali používat řeč. Člověk začal věci získávat rychleji tím, že se zdokonalovala jeho práce. „*Vše se začalo měnit. Lidé, kteří dosud bloudili v lese, se usadili a zvolna se sblížovali, až se sdružili v různé skupiny ...*“¹³² Již tato změna přinesla určitý druh vlastnictví. Lidé se začali shromažďovat, začali se pozorovat, srovnávat, každý toužil po veřejné úctě a chtěl být obdivován. Ten, který byl např. nejsilnějším nebo nejkrásnějším se stal i nejváženějším. Lidé si začali škodit navzájem. Bohatí toužili vlastnit ještě víc, chudí začali krást.¹³³ Vytváření prostředků k vylepšení podmínek života přispělo, dle Rousseaua, k dalšímu zhoršování situace, kterým byla dělba práce, díky níž vzniklo soukromé vlastnictví. Lidé, již nevykonávali práci pro zajištění životně důležitých potřeb, ale ve snaze vlastnit co nejvíce. Tato vynucená práce vedla ke vzniku majetkových rozdílů a k morálnímu úpadku lidí. Na tomto základě byl prý rozpoután stálý boj a strach z něho.¹³⁴

---

¹²⁸ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 80.

¹²⁹ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 80.

¹³⁰ Tamtéž, s. 65.

¹³¹ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 55.

¹³² Tamtéž, s. 93.

¹³³ Tamtéž, s. 93-100.

¹³⁴ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504.

Tato nerovnost založená na soukromém vlastnictví a konkurenci se tedy stala důvodem pro válku mezi lidmi. Hobbesova teorie se vyznačuje tím, že tento válečný stav vznikl díky podmínkám života v přirozeném stavu. Rousseau s ním však nesouhlasil, jako důvod pro její vznik uváděl ve své teorii společenský rozvoj. Tvrdil, že podmínky, které vznikly ve společnosti, se neshodovaly s přirozeností člověka. Člověk prý svým životem ve společnosti ztrácí svoji přirozenou svobodu a její místo nastupuje společenská nesvoboda. Postupně se prý vytrácela i přirozená pospolitost lidí, která byla nahrazena konkurencí.¹³⁵

To způsobovalo další nerovnost a projevy nectnosti v podobě závisti, hanby a ješitnosti. Snaha všech zvýšit své bohatství nikoli ze životně důležité potřeby, ale ve snaze se povyšovat nad ostatní, tento stav nerovnosti ještě zhoršovala. Lidé se nakonec spojili, ustanovili zákony a podrobili se svrchované moci.¹³⁶ Z této extrémní nerovnosti bylo dle Rousseaua jen jedno východisko, kterým je zřízení despoticke vlády, která vznikla na základě nerovné společenské smlouvy. Tato smlouva však zvýhodňovala jen majetné, kteří díky ní mohli chránit svůj majetek a ovládat druhé. Zřízením despotie se lidé opět ocitají v přirozeném stavu, protože si byli znovu navzájem rovni v tom, že platilo právo silnějšího. Tento nový přirozený stav se tomu starému čistému podobal jen formálně, proto ho Rousseau považoval za nepřirozený.¹³⁷

V Rousseauově teorii je také stěžejní vliv kultury, který se skládá ze dvou různých aspektů. Je si vědom, že pro vývoj lidstva je vznik kultury nevyhnutelný, ale zároveň podoba, do které se kultura dostala, je zdrojem všech chyb dnešní společnosti. Civilizovaným lidem nemůže totiž veškerý pokrok vědy a techniky nahradit pravé přirozené hodnoty.¹³⁸

4.3 Společenská smlouva

Rousseau nejen, že rozpracoval svoji teorii přirozeného stavu, ve které kritizoval společenské poměry a právní řád, snažil se také ukázat, jak je možné tento stav překonat. Tím se zabývá ve své teorii společenské smlouvy založené na pojmové

---

¹³⁵ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504.

¹³⁶ Rousseau, J. J. *Rozpravy*, s. 93-100.

¹³⁷ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 504-505.

¹³⁸ Coreth, E, Schöndorf, H. *Filosofie 17. a 18. století*, s. 162.

rekonstrukci. Tato teorie, je stejně jako jeho teorie přirozeného stavu hypotetickou konstrukcí. Jejím úkolem je vyřešit neslučitelnost lidské přirozenosti a společenství. Jde v ní zejména o to, aby společenská smlouva nebyla jen nástrojem k zvýhodňování některých vrstev lidí, ale aby se stala základem spravedlivé společnosti. Rousseau ve svém díle uvádí, že lidé se ocitli v situaci, kde již nemají sílu bojovat proti překážkám bránícím jim v zachování přirozeného stavu. Dle něho, je tato situace velice vypjatá, a jedná se v ní o zachování celého lidského druhu. Není proto jiného řešení jak vyjít z této situace, než změnit způsob života všech.¹³⁹

Mezi nové podmínky, podle kterých má být společenská smlouva uzavřena, patří zejména to, že každý jedinec, který má být součástí smlouvy, se vzdává všech svých práv ve prospěch společnosti.¹⁴⁰ Dle Röda tak Rousseau zajistil to, že „*se jednotlivci vzdávají všech práv bez výhrad a protože se každý vzdává všem, nevzdává se nikomu, takže právu, které každý připouští všem k vlastní osobě, odpovídá právo, které získává ke všem ostatním.*“¹⁴¹

Společenskou smlouvou se také mění pojem svobody, který již nemá význam libovůle. Tuto svobodu měli lidé v přirozeném stavu, po vzniku právního řádu státu ji lidé ztrácejí. Je jim však zajištěna svoboda právní. Rousseau zastával názor, že nemůže být uzavřena smlouva, která by znamenala úplný zánik svobody, jelikož svoboda jednotlivce je jím považována za boží dar. Taková smlouva, která by toto obsahovala, by pak byla považována za neplatnou.¹⁴²

Společenská smlouva má být také založena na tom, že: „*každý z nás dává svou osobu a všechnu svou moc pod nejvyšší zřízení obecné vůle; a přijímáme zároveň každého člena jako nedělitelnou část celku...*“.¹⁴³ Všeobecnou vůlí Rousseau myslí neměnitelnou všeobecnou vůlí, díky níž se lidé stali občany a jsou opět svobodní. V případě, že se ve státě o něčem rozhoduje, např.: přijímání nebo odmítnutí nějakého zákona, je v tomto procesu rozhodující, zda se rozhodnutí shoduje či neshoduje s všeobecnou vůlí. Tato vůle se projevuje tak, že jedinec, tedy občan, souhlasí se všemi zákony, které se shodují s všeobecnou vůlí, i když se neshodují s jeho vlastní vůlí.

---

¹³⁹ Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 23.

¹⁴⁰ Röd, W. *Novověká filosofie II, Od Newtona po Rousseaua*, s. 507.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 508.

¹⁴² Tamtéž, s. 507.

¹⁴³ Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 25.

Obecná vůle se dle Rousseaua zjišťuje na základě sčítání hlasů, které jsou odevzdány jednotlivci.¹⁴⁴ Vůle všech je souhrnem jednotlivých vůlí občanů, přihlížející k soukromému zájmu. Všeobecná vůle je suverénní, nedělitelná a nepromlčitelná. Nemůže si ji nikdo nárokovat, tedy ani jednotlivec, ani sbor jednotlivců. Vždy jen lid jako celek.¹⁴⁵

Společenská smlouva v této teorii „*obsahuje mlčky závazek, který samojediný může dát sílu ostatním, že kdokoliv by odepřel poslechnouti obecnou vůli, bude k tomu donucen celým tělesem: neboť taková je podmínka, která chrání každého občana před každou osobní závislostí, dávajíc každého občana vlasti... a která jediná činí legislativními občanské závazky, které by bez toho byly nesmyslné...*“.¹⁴⁶

Jedinec je tak podřízen všeobecné vůli, není tedy vlastním základem státu, kterým se stal lid. Jedinec ztrácí svá práva na úkor lidu. Lid tímto získává právo na to, aby donutil jednotlivce ke svobodě. Obecné blaho je preferováno před blahem jednotlivce, což je projevem instinktivního citění lidí. V porovnání s Hobbesem, v jehož teorii se snaží lidé zabezpečit jeden před druhým odevzdáním svojí suverenity vládě, se v Rousseauově teorii člověk zapojuje do společnosti, které je naprosto odevzdán. U Hobbesa stát zabezpečuje jednotlivci možnost vlastní iniciativy, u Rousseaua je jedinec podřízen obecné vůli.¹⁴⁷ Dle Rousseaua je důvodem k těmto podmínkám smlouvy to, že všichni mají stejné osobní výhody a nikdo nemá jiný zájem, než o obecné dobro. Toto společenství tak získává absolutní práva nad svými členy.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Valeš, L. *Dějiny politických teorií*, s. 162.

¹⁴⁵ Rázková, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 134.

¹⁴⁶ Rousseau, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, s. 29.

¹⁴⁷ Rádl, E. *Dějiny filozofie II*, s. 246-247.

¹⁴⁸ Scruton, R. *Krátké dějiny novověké filozofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*, s. 231.

Závěr

Idea lidské přirozenosti, kterou nám představili tito osvícenci, se svým způsobem určitě stala základem proto, aby si lidé uvědomili, jak důležitá jsou lidská práva. Každý z nich podal osobitým způsobem vysvětlení toho, jak vznikla společnost a stát a v něm rozvíjející se mezilidské vztahy, vzájemná tolerance a respekt. Každý z nich sice toto téma uchopil z jiného konce, ale všichni se podle mě snažili dobrat k tomu, co by bylo pro člověka a jeho život nejlepší.

Přirozený stav je popisován jako stav, ve kterém lidé žili, když ještě neexistoval stát a politické instituce. Každý z uvedených autorů na tento stav pohlíží jinak. Zejména Thomas Hobbes se naprosto liší od Locka a Rousseaua. V Hobbesově teorii nacházíme mnoho negativních aspektů, které ovlivňovaly lidské životy v tomto stavu. Mezi lidmi panoval strach, nenávisť a snaha každého člověka zachovat si svůj majetek a hlavně život bez ohledu na životy druhých lidí. V přirozeném stavu se dle Hobbese nedodržovaly zákony, které by chránily jednoho člověka před druhým. Nebylo tedy jiného východiska z tohoto stavu, než že se lidé dohodli na ukončení ho pomocí společenské smlouvy. Tak vznikla dohoda mezi všemi, že se podřídí politické moci. Lidé se vzdali kvůli zachování života svojí svobody a práv, které odevzdali do rukou Leviathna – státu.

To co Hobbes tvrdil, se však neshoduje ani s teorií Johna Locka, ani J. J. Rousseaua. Oba dva totiž přirozený stav považují za zlatý věk lidstva. Jsou stejného názoru v tom, že lidé v něm žili spokojeně, harmonicky a v míru. V Lockově teorii byl člověk svobodný. Jediné hranice, které omezovaly jeho svobodu, byly meze přirozeného zákona. Lidé tyto meze však porušovali, což bylo hlavním důvodem, proč chtějí opustit přirozený stav. Tím, že lidé porušovali tyto zákony, byl zapotřebí nestranný a spravedlivý soudce, který by rozhodl o spravedlivém trestu a v přirozeném stavu chyběl. Tam byl soudcem každý sám za sebe. Nebyly tam ani instituce, které by dohlédly na to, že tyto tresty jsou náležitě vykonány. Lidé se tedy dohodli, že uzavřou mezi sebou společenskou smlouvu a vytvoří stát. Na rozdíl od Hobbese se však nevzdali své svrchovanosti a ponechali si částečně svoji svobodu.

V Rousseauově teorii je situace zcela jiná. Rousseau nechce pomocí společenské smlouvy opustit přirozený stav, ale snaží se díky ní do něj vrátit, nebo alespoň se přiblížit morálním principům, na kterých byl tento stav založen. Jak již bylo řečeno, pro něj byl přirozený stav harmonický a pro člověka dobrý, až civilizace a rozvoj věd tento stav změnil. Lidská morálka se stala pokřivenou a nečistou.

Tato práce je jen malým útržkem z těchto teorií. Bylo by možné, napsat ještě mnoho kapitol, týkajících se např. toho, jakou roli v nich hrálo náboženství, více rozebrat vliv majetku atd. Já jsem se snažila zaměřit pouze na přirozený stav a společenskou smlouvu.

Seznam použité literatury

- CORETH, E. SCHÖNDORF, H. *Filosofie 17. a 18. století*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-718-2119-5.
- DOROTÍKOVÁ, S. *Filosofické kořeny právního myšlení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7380-183-0.
- HOBBS, T. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. 1. vyd. Přeložil Karel Berka. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOBBS, T. *Výbor z díla*, 1. vyd. Překlad Vojtěch Balík, úvodní studie Milan Sobotka. Praha: Svoboda, 1988.
- CHAPPEL, V. (ed). *The Cambridge companion to Locke*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ISBN 0-521-38772-8.
- LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, 2. vyd. Přeložil Josef Král. Praha: Svoboda, 1992.
- MISSNER, M. *Hobbes*. 1. vyd. Bratislava: PT, 2004. ISBN 80-88912-54-7.
- NEJESCHLEBA, T., NĚMEC, V., RECINOVÁ, M. a kol. *Pojetí člověka v dějinách a současnosti filozofie, I. Od antiky po renesanci*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. ISBN 978-80-7325-247-2.
- RÁDL, E. *Dějiny filozofie II, Novověk*. Praha: Jan Laichter, 1933.
- RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1574-8.
- RILEY, P. (ed). *The Cambridge companion to Rousseau*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-521-57615-6.
- ROUSSEAU, J. J. *Rozpravy. Výbor z díla*. 1. vyd. Překlad Eva Blažková, úvodní studie Vladimír Čechák. Praha: Svoboda, 1978.
- ROUSSEAU, J. J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. 1. vyd. Přeložila Jarmila Vecelá, Dobrá Voda u Pelhřimova: A. Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-10-4.
- RÖD, W. *Novověká filozofie I., Od Franciese Bacona po Spinozu*, 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- RÖD, W. *Novověká filozofie I., Od Newtona po Rousseaua*. 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.

STARK, S. *Filozofie člověka v historickém kontextu*. 1. vyd. Plzeň: Katedra filozofie Filozofické fakulty Západočeské univerzity, 2008. ISBN 978-80-7043-711-7.

SCRUTON, R. *Krátké dějiny novověké filosofie. Od Descarta k Wittgensteinovi*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-85947-93-5.

SKINNER, Q. *O státě*. 1. vyd. Přeložil Jakub Jínek. Praha: Oikoymenh, 2012. ISBN 978-80-7298-446-6.

SORRELL, T. (ed). *The Cambridge companion to Hobbes*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN 0-521-36767-0.

VALEŠ, L. *Dějiny politických teorií*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. ISBN 80-86898-00-8.

Resumé

As is evident from the title, this work deals with the natural state. It focuses on three prominent representatives of social and political philosophy of modern times, which are Thomas Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau. These philosophers devoted much attention to this topic in the systems of their philosophy. Their theories are individually explained, discussed and justified. The goal of this thesis is to explain the relationship of the theory of the natural state of each of them in relation to their social contract theory. The aim was to create a comprehensive overview of their theories. In this work, the emphasis was to make it clear what the individual authors differ, and what is contrary connects.

The natural state is described as a state in which people lived without a government and political institutions. This notion was already at the beginning of philosophical thought. There is no doubt that Greek philosophy has paid great attention to the concept of nature or nature. This concept has become fundamental in the modern ages.